

Keneen luotamme, kun emme enää maksa käteisellä?

9.9.2019 – Blogi

KIRJOITTAJA

Jussi Terho

Toimistopäällikkö

Suomen Pankki laskee liikkeeseen käteistä yhtenä eurojärjestelmän keskuspankkina. Käteinen on siis keskuspankkirahaa ja setelin haltijalla on sen arvoa vastaava saaminen keskuspankilta. Vastaavasti pankkitileillä olevat talletukset ovat liikepankkirahaa, koska tallettajalla on saaminen liikepankilta. Suomalaisten pankkien hyvän tilanteen vuoksi aika harva meistä ajattelee, että lompakossa oleva raha on turvallisempaa ja luotettavampaa kuin vastaava summa omalla pankkitilillä. Näin kuitenkin viimekädessä on, koska käteiseen ei kohdistu taloudellista riskiä talletuspankin kyvystä maksaa talletuksia takaisin^[1].

Käteisen käyttö on etenkin Pohjoismaissa viime vuosien aikana vähentynyt, kun ihmiset ovat siirtyneet käyttämään kortteja ja muita sähköisiä maksutapoja. Viime vuonna Ruotsin keskuspankin kyselyyn vastanneista vain 13 prosenttia oli maksanut viimeisimmän ostoksensa käteisellä. Lomaillessani kesällä Ruotsissa huomasin useamman kahvilan ja ravintolan ovesa ilmoituksen, ettei käteisellä maksaminen ollut siellä enää mahdollista. Myös Suomessa on nähty vastaavaa, mutta toistaiseksi ne ovat olleet lähinnä kokeiluja.

Monet käyttämistämme palveluista tuotetaan nykyään sähköisesti ja niiden tilaaminen ja kuluttaminen voi tapahtua missä ja koska tahansa. Elokuvat vuokrataan tai musiikkia kuunnellaan suoratoistopalveluista. Myös esimerkiksi joukkoliikenteen kuukausilipun voi ladata kännykkään, jolloin kioskillä tai lippuautomaatilla asiointi jää historiaan. Edellä mainittujen esimerkkien kohdalla harvalle varmaankaan tulee edes mieleen, että maksamisen pitäisi onnistua käteisellä.

Mitä tapahtuu, jos käteistä ei enää käytetä ja millainen on keskuspankin rooli maksamisessa tulevaisuudessa? Ruotsin keskuspankki on esittänyt huolensa maksamisen ketjun siirtymisestä kokonaan yksityisen sektorin haltuun. Sama kehityskulku voi olla edessä myös Suomessa. Digitaalinen keskuspankkiraha (central bank digital currency, CBDC) on viime vuosina herättänyt kiinnostusta sekä rahapoliittisesta että maksamisen näkökulmasta. Keskuspankilla on kuitenkin muitakin vaihtoehtoja olla osallisena nopeassa sähköisessä maksamisessa.

1. Kotimainen talletussuoja kuitenkin turvaa pankkitalletukset 100 000 euroon asti, mikäli talletuspankki on maksukyvytön.

Digitaalinen keskuspankkiraha ei ole käsitteenä vielä täysin vakiintunut eikä sillä ole yksiselitteistä määritelmää. Kansainvälisen järjestelypankki BIS:n maaliskuussa 2018 julkaisemassa raportissa^[2] määritellään se, mitä digitaalinen keskuspankkiraha ei ole. Määritelmän mukaan termillä ei tarkoiteta keskuspankissa olevia varanto- ja maksutilejä. Näin siitäkkin huolimatta, että näillä tileillä olevat varat ovat keskuspankin liikkeeseen laskemia ja digitaalisia.

Myös digitaalisen keskuspankkirahan käyttäjäkunnan laajuudesta on erilaisia vaihtoehtoja. Suppeimmillaan käyttäjinä olisi pankkeja eli niitä joilla nykyäänkin on sähköistä rahaa keskuspankissa olevalla tilillään. Laajimmillaan digitaalinen keskuspankkiraha ulotettaisiin tavallisille kansalaisille, jolloin heidän olisi mahdollista pitää rahansa digitaalisessa muodossa ilman, että rahoihin liittyisi riskiä pankin kyvystä maksaa talletuksia takaisin. Digitaalista keskuspankkirahaa voisi käyttää maksuvälineenä käteisen tavoin ja keskuspankki voisi kohdistaa rahaan hintavakaustavoitteen mukaisesti asetetun koron, oli se sitten positiivinen tai negatiivinen. Näin voitaisiin välttää positiivisten korkojen ympäristössä käteisen säilyttämiseen sisältyvä koron menetys ja parantaa rahapolitiikan välittymistä.

Digitaaliseen keskuspankkirahaan on BIS:n lisäksi perehtynyt perusteellisesti muun muassa Ruotsin keskuspankki omassa e-Krona-projektissaan. Myös Tanskan keskuspankki on selvittänyt asiaa, mutta raportoi keväällä, ettei se aio edetä. Suomen Pankki on osa eurojärjestelmää, joka tekee asiaa koskevat päätökset yhdessä.

Nykytilanteessa tavallisissa tilisiirroissa keskuspankkirahalla on keskeinen rooli, kun maksu pankista toiseen näkyy vastaanottajalla vasta, kun pankit ovat siirtäneet katteen keskuspankissa olevien tiliensä välillä. Nykyiset järjestelmät eivät kuitenkaan sellaisenaan sovellu käteistä korvaavien nopeiden maksutapojen perustaksi.

Pankit ja muu yksityinen sektori samoin kuin keskuspankit ovat viime vuodet tehneet kovasti töitä koko euroalueen kattavan nopean digitaalisen maksutavan luomiseksi. Eurojärjestelmä on marraskuussa 2018 ottanut käyttöön TARGET Instant Payment Settlement (TIPS) -nimisen palvelun. Ensi vuoden kesäkuussa käyttöön otettavien ominaisuuksien myötä TIPS-maksu löytää perille, vaikka maksaja ei tietäisi saajasta kuin puhelinnumeron. TIPS:ssä pankkien välinen katesiirto tehdään keskuspankkirahassa samalla, kun rahat siirtyvät maksajan tililtä saajan tilille. TIPS:iä käyttävien pankkien asiakkaiden välillä maksut kulkevat aina muutamissa sekunneissa ja esimerkiksi käytetyn polkupyörän myyjä voi käyttää ostajalta saamansa rahat uuden ostamiseen välittömästi. Ruotsin keskuspankki ilmoitti kesäkuussa ottavansa TIPS:n käyttöön kruunumääräisiin pikamaksuihin. Myös Yhdysvaltojen keskuspankki Federal Reserve on elokuun alussa julkaissut aloitteensa pikamaksujärjestelmän luomiseksi. Perusteluihin on kirjattu muun muassa, että keskuspankissa tapahtuvalla katteensiirrolla voidaan vähentää pankeille muodostuvaa riskiä, jos pikamaksut yleistyessään muuten kasvattaisivat pankkien välisiä saamisia.

Eurojärjestelmän pikamaksujärjestelmä TIPS ei ole digitaalista keskuspankkirahaa BIS:n määritelmän mukaisesti. Käteisen käytön vähentyessä se kuitenkin säilyttäisi keskuspankkirahan ja kuluttajien yksittäisten maksujen yhteyden, kun TIPS:ssä kulkevat

2. BIS Committee on Payments and Market Infrastructure & Markets Committee: Central bank digital currencies.

maksut kirjattaisiin aina välittömästi pankkien välillä keskuspankissa.

Avainsanat

käteinen, keskuspankkiraha, digitalisaatio